

TIJORAT BANKLARI ORQALI YASHIL MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARINING IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRI

Axmadjonova Gulmira Xabibulla qizi
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi tayanch doktoranti
<https://orcid.org/0009-0004-3225-5312>
g.akhmadjonova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirish mexanizmlarining iqtisodiy o‘shishga ta’siri o‘rganilgan. Tadqiqotda bank kredit portfeli tarkibida investitsion va ekologik yo‘naltirilgan loyihalarni moliyalashtirishning kengayishi hamda uning iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasiga ta’siri tahlil qilindi. Shuningdek, yashil moliyalashtirishning institutsional muammolari va rivojlanish omillari baholandi. Natijada ushbu yo‘nalishda metodologik yondashuvlarni takomillashtirish zarurligi asoslab berildi.

Kalit so‘zlar: yashil moliyalashtirish, tijorat banklari, investitsion kreditlash, iqtisodiy o‘shish, barqaror rivojlanish, ESG tamoyillari.

So‘nggi yillarda global iqtisodiyotda barqaror rivojlanishni ta’minlashda yashil moliyalashtirish muhim moliyaviy instrument sifatida shakllanmoqda. Xususan, ekologik muammolar va iqlim o‘zgarishlari sharoitida iqtisodiy o‘shishni ta’minlashda moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Ushbu jarayonda tijorat banklari asosiy moliyaviy vositachi sifatida iqtisodiyotga yo‘naltirilayotgan kapital oqimlarini ekologik jihatdan samarali yo‘nalishlarga qayta taqsimlash orqali muhim rol o‘ynamoqda.

O‘zbekistonda ham bank tizimi orqali real sektorni moliyalashtirish hajmining ortib borayotgani, ayniqsa investitsion kreditlashning kengayishi yashil iqtisodiyotga

o'tish uchun zarur moliyaviy asosni shakllantirmoqda. Shu jihatdan, tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirish mexanizmlarining iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Yashil moliyalashtirishning iqtisodiy o'sishga ta'siri xalqaro tadqiqotlarda keng o'rganilgan. Xususan, World Bank tadqiqotlarida yashil moliyalashtirish iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish va barqaror o'sishni ta'minlashda muhim omil sifatida baholanadi [1].

Organisation for Economic Co-operation and Development hisobotlarida esa yashil investitsiyalar iqtisodiyotning tarkibiy o'zgarishiga va past uglerodli modelga o'tishga xizmat qilishi ta'kidlangan [2].

Mahalliy manbalarda esa O'zbekiston bank tizimi orqali real sektorni moliyalashtirish hajmining ortib borayotgani va ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kengayayotgani qayd etilgan [3].

O'zbekistonda tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirish mexanizmlarining rivojlanishi iqtisodiy o'sishning barqaror modeliga o'tish jarayonida muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. So'nggi yillarda bank tizimi orqali real sektorni moliyalashtirish hajmining ortishi, ayniqsa investitsion kreditlashning kengayishi ekologik yo'naltirilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirmoqda. Bu esa moliyaviy resurslarning uzoq muddatli va yuqori samaradorlikka ega yo'nalishlarga qayta taqsimlanayotganini anglatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank kredit portfeli tarkibida investitsion kreditlar ulushining ortib borishi iqtisodiyotda strukturaviy transformatsiya jarayonlarini jadallashtirmoqda. Xususan, energetika, sanoat va infratuzilmaviy loyihalarga yo'naltirilgan moliyalashtirish hajmining kengayishi resurslardan samarali foydalanish, energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish hamda ishlab chiqarishning ekologik samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada iqtisodiy o'sish nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatdan ham barqarorlashib bormoqda.

Yashil moliyalashtirish mexanizmlarining iqtisodiy o'sishga ta'siri ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, tijorat banklari moliyaviy vositachi sifatida

iqtisodiy resurslarni ekologik samarador yoʻnalishlarga yoʻnaltirib, iqtisodiyotning tarkibiy oʻzgarishlarini ragʻbatlantiradi. Bu jarayonda yuqori uglerodli va resurs talabchan tarmoqlardan past uglerodli va innovatsion tarmoqlarga kapital oqimi kuchayadi. Ikkinchidan, banklar kredit siyosati orqali bozorda ekologik xulq-atvorni shakllantiruvchi iqtisodiy signal vazifasini bajaradi. Yaʼni, ekologik jihatdan samarali loyihalarga imtiyozli moliyalashtirish shartlarining qoʻllanilishi korxonalarni “yashil” transformatsiyaga undaydi.

Shu bilan birga, Oʻzbekistonda yashil moliyalashtirish mexanizmlari hali toʻliq shakllanmagan boʻlib, ushbu yoʻnalishda bir qator muammolar mavjud. Xususan, yagona metodologik yondashuvning yetishmasligi, yashil loyihalarni aniqlash mezonlarining aniq belgilanmaganligi hamda statistik maʼlumotlar bazasining cheklanganligi yashil moliyalashtirish koʻlamini aniq baholash imkoniyatlarini pasaytirmoqda. Bundan tashqari, ESG mezonlarini bank kreditlash amaliyotiga toʻliq integratsiya qilish darajasi pastligi risklarni kompleks baholash tizimining shakllanishiga toʻsqinlik qilmoqda.

Institutsional nuqtai nazardan qaraganda, yashil moliyalashtirishning samarali rivojlanishi davlat siyosati, bank tizimi va xalqaro moliya institutlari oʻrtasidagi hamkorlik darajasiga bevosita bogʻliqdir. Xususan, davlat tomonidan ekologik loyihalarni ragʻbatlantiruvchi mexanizmlarning joriy etilishi, tijorat banklari tomonidan yashil kreditlash instrumentlarining kengaytirilishi hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning kuchaytirilishi ushbu jarayonning asosiy drayverlari hisoblanadi.

Umuman olganda, oʻtkazilgan tahlillar shuni koʻrsatadiki, tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirish mexanizmlarining rivojlanishi Oʻzbekistonda iqtisodiy oʻsishning barqarorligini taʼminlash, resurslardan samarali foydalanish va ekologik xavflarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oʻtkazilgan tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirish mexanizmlarining rivojlanishi Oʻzbekistonda iqtisodiy oʻsishning barqarorligini taʼminlashda muhim omil sifatida namoyon boʻlmoqda. Xususan,

banklar tomonidan investitsion kreditlashning kengayishi ekologik yo‘naltirilgan loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini oshirib, iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasini jadallashtirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, resurslardan samarali foydalanish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va past uglerodli iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari yashil moliyalashtirish orqali qo‘llab-quvvatlanayotgani aniqlandi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, yashil moliyalashtirish mexanizmlari hali to‘liq institutsional tizim sifatida shakllanmagan bo‘lib, ushbu yo‘nalishda yagona metodologik yondashuv va aniq baholash mezonlarining yetishmasligi kuzatilmoqda. Bu esa yashil moliyalashtirish hajmini aniqlash, uning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda bank tizimida risklarni kompleks boshqarish imkoniyatlarini cheklab qo‘ymoqda. Shu bois, mazkur yo‘nalishda tizimli islohotlarni amalga oshirish zarurati mavjud.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida, avvalo, yashil moliyalashtirish bo‘yicha yagona metodologik asos va statistik monitoring tizimini joriy etish, tijorat banklari kredit siyosatiga ESG mezonlarini bosqichma-bosqich integratsiyalash hamda ekologik loyihalarni moliyalashtirishni rag‘batlantiruvchi moliyaviy instrumentlarni kengaytirish maqsadga muvofiq. Shuningdek, davlat tomonidan soliq imtiyozlari va subsidiyalar orqali “yashil” investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish va bank xodimlarining mazkur sohadagi malakalarini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, tijorat banklari orqali yashil moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish nafaqat ekologik muammolarni hal etishga, balki O‘zbekistonda barqaror va sifat jihatdan yuqori iqtisodiy o‘shishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati

1. World Bank. Green finance: A bottom-up approach to track existing flows. – Washington, DC: World Bank, 2017. – 60 p.

2. Organisation for Economic Co-operation and Development. Green Finance and Investment. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 120 p.

3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot – 2025 (2024 yil yakunlari bo‘yicha). – Toshkent: O‘zR MB, 2025. – 180 b. – URL: https://cbu.uz/upload/medialibrary/f27/Annual-Report-2025_.pdf